

України і в зарубіжних країнах. Указан порядок определения продолжительности отпусков для некоторых стран. Выделено, что в странах с развитой экономикой существуют отпуска, которые носят поощрительный характер. Отмечено, что в развитых странах более гибким является регулирование времени отдыха в коллективных договорах, особенно в тех странах, где основным источником трудового права является не закон, а коллективный договор. Вносятся предложения по учету в национальном законодательстве положительного законодательного опыта зарубежных стран по регламентации времени отдыха.

Ключевые слова: время отдыха, законодательство о времени отдыха, отпуска.

Summary

Dmitrieva K. Legal regulation of time of leisure according to the legislation of countries with developed economy.

In this scientific paper analyzes the features of regulation time to rest in developed economies. Emphasized the minimum standards guarantees the right of workers to rest as defined in the Conventions of the International Labour Organisation and the European Union acts. Revealed some common features and trends of the legal regulation of rest periods in foreign countries with national legislation. The concept of vacation under the laws of Ukraine and foreign countries. The specified procedure for determining the length of vacations for some countries. Highlight that developed economies are vacations that are promotional in nature. Emphasized that in developed countries is more flexible regulation of rest periods in collective agreements, especially in those countries where the main source of labor law is not law and collective agreement. The propositions concerning incorporation into domestic law of a positive legal experience of foreign countries to regulate rest periods.

Key words: leisure time, legislation on leisure time, vacations.

Отримано 27.02.2013

УДК 347.615 : 347.67

Я. В. КОВАЛЬЧУК

Ярослав Вадимович Ковальчук, викладач, аспірант Інституту політології і права Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ДОЦІЛЬНІСТЬ УЧАСТІ УТРИМАНЦІВ ЗАПОВІДАЧА В СПАДКУВАННІ ЗА ПРАВОМ НА ОБОВ'ЯЗКОВУ ЧАСТКУ В СПАДЩИНІ (ОСНОВНІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ)

Спадкове право – це одна з найскладніших та найвизначніших підгалузей цивільного права. Її норми, що ґрунтуються на засадах добросовісності, розумності й справедливості, повинні забезпечити перехід прав і обов'язків померлої фізичної особи (спадкодавець) до інших осіб (спадкоємці).

Вищезгадана підгалузь права має дуже багато дискусійних питань. Предметом вказаного дослідження буде одне з них, зміст якого стосується з'ясування доцільності участі фізичних осіб, які є утриманцями заповідача, в спадкуванні за правом на обов'язкову частку в спадщині.

Актуальність зазначеної праці обумовлена певними юридичними фактами. Зокрема, після довгоочікуваного проголошення Україною своєї незалежності настали суттєві зміни в повсякденному житті її законослухняних громадян. Переконливим підтвердженням вищевказаного судження ми можемо назвати часту участь даних суб'єктів в суспільних відносинах, які врегульовуються нормами приватного права. Не стало якимось винятком із вказаного правила й набуття у приватну власність спадщини за правом на обов'язкову частку. На участь у такому спадкуванні нерідко претендують утриманці заповідача.

Юридична література містить в собі дуже велику кількість наукових праць, зміст яких прямо або опосередковано присвячений з'ясуванню доцільності гарантування утриманцям заповідача права на обов'язкову частку в спадщині. Їхніми авторами є чимало вітчизняних та зарубіжних вчених, до яких, зокрема, належать: Г. Амфітеатров, Б. Антімонов, Г. Аюбов, Ю. Баршевський, М. Богуславський, Ю. Брукацький, В. Васильченко, Л. Гнезділова, М. Гордон, К. Граве, С. Гришаєв, Л. Грудцина, В. Долинська, В. Дроніков, Е. Ейдінова, Н. Єршова, Ю. Заїка, Р. Закіров, В. Інцас, О. Іоффе, Г. Жаркова, І. Жилінкова, А. Костичева, В. Макачук, С. Муромцев, А. Немков, П. Нікітюк, О. Печений, О. Підопригора, І. Покровський, З. Ромовська, Є. Рябоконт, В. Серебровський, І. Спасибо-Фаттеева, А. Сучков, М. Телюкіна, В. Толстой, Я. Турлуковський, Т. Фаддеева, А. Файнштейн, Є. Фурса, С. Фурса, Є. Харитонов, К. Храмцов, Т. Чепіга, Б. Черпаханін, В. Чертков, Т. Чуйкова, І. Шахрайчук, О. Шевченко, Я. Шевченко, Л. Шевчук, С. Шимон, К. Ярошенко та інші дослідники.

Чимало зі вказаних наукових розвідок були написані в дореволюційну добу і в період перебування України в складі СРСР. Але завдяки глибокому рівню вищевказаних досліджень та високому науковому авторитету їхніх авторів, вони, незважаючи на суттєву давність свого написання та істотні зміни, завдяки яким вдалося відкоригувати зміст спадкового законодавства нашої держави, залишаються надзвичайно актуальними і в наш неординарний час.

Правове регулювання дискусійного питання, що є предметом даної праці, відбувається за допомогою конкретних названих нормативно-правових актів. Останні в свою чергу розподіляються на дві групи.

До складу першої групи вказаних нормативно-правових актів належать закони. До переліку останніх, наприклад, ми можемо віднести Конституцію України, прийняту на 5-ій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР (далі – Конституція), Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV (далі – ЦК України) та інші законодавчі акти.

А другу групу вищезгаданих нормативно-правових актів становлять підзаконні акти. До останніх, зокрема, входять: Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про спадкування» від 30 травня 2008 р. № 7 (далі – Постанова Пленуму), Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із життям заходів охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалені рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29 січня 2009 р. (далі – Методичні рекомендації), а також інші підзаконні акти.

У правовому регулюванні аналізованого нами питання, що є дискусійним, будь-який із вищевказаних нормативно-правових актів бере активну участь. Підтвердженням даного судження є такі докази.

Конституція України є підґрунтям чинного законодавства нашої держави. Вищезазначений закон містить у собі найбільш важливі положення з різних галузей права, зокрема, кримінального, господарського, торгового, шлюбно-сімейного, податкового, фінансового, житлового, земельного та ін.

Не стали якимось винятком з даного правила й норми цивільного права. Переконалим доказом даного факту є те, що згідно з ч. 1 ст. 46 Конституції громадянам надано право на соціальний захист, що в свою чергу включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з життєвих обставин, що незалежні від них, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом¹.

Зміст вказаної норми права в частині забезпечення соціальним захистом непрацездатних осіб роз'яснюється іншими нормативно-правовими актами. Зокрема, згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 1241 ЦК України право на обов'язкову частку мають: 1) малолітні, неповнолітні і повнолітні непрацездатні діти заповідача; 2) непрацездатний вдівець заповідача або непрацездатна вдова заповідача; 3) непрацездатні батьки заповідача².

Аналогічна за змістом норма права передбачена підзаконними актами. Зокрема, пряма вказівка про непоширення впливу принципу свободи заповіту лише на вказаних спадкоємців закріплена в абз. 1 п. 19 Постанови Пленуму³ та в абз. 2 ч. 2 § 1 р. 1 ч. III Методичних рекомендацій⁴.

Перелік спадкоємців, яким надано можливість взяти участь у спадкуванні незалежно від змісту заповіту, а також згоди інших потенційних спадкоємців, має певні ознаки, зокрема, є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає.

Про даний факт передбачено пряму вказівку в абз. 1 п. 19 Постанови Пленуму⁵ та абз. 2 ч. 2 § 1 р. 1 ч. III Методичних рекомендацій⁶.

Зміст даної норми права полягає в тому, що право на обов'язкову частку мають лише спадкоємці, перелік яких закріплений чинним законодавством. Будь-які інші фізичні особи такої преференції позбавлені.

Як бачимо, вітчизняний законодавець не поширив вплив свободи заповіту тільки на окремих спадкоємців. Під останніми треба розуміти фізичних осіб, які, перебуваючи в найближчих кровних і/чи сімейних зв'язках із заповідачем, водночас є малолітніми чи неповнолітніми або були визнані непрацездатними в порядку, встановленому законодавством за віком чи за станом здоров'я. Іншим фізичним особам жодного місця у вказаному переліку не знайшлося.

Не стали якимось винятком зі вказаного правила й утриманці заповідача. Зокрема, наведені фізичні особи не мають право на обов'язкову частку.

Враховуючи суть даних суджень, можна дійти узагальнюючого висновку, що в змісті чинного законодавства нашої держави ми можемо спостерігати істотне розширення принципу дії свободи заповіту. Переконалим доказом вказаного факту є те, що вітчизняний законодавець у ч. 1 ст. 1241 ЦК України не включив утриманців заповідача до переліку спадкоємців, які володіють правом на обов'язкову частку в спадщині⁷.

Аналогічну норму права можна відшукати в окремих підзаконних актах. До переліку останніх, наприклад, належать ч. 1 абз. 19 Постанови Пленуму⁸ та абз. 2 ч. 2 § 1 р. 1 ч. III Методичних рекомендацій⁹.

Станом на сьогоднішній день в доктрині спадкового права не передбачено єдиної загальноприйнятої точки зору щодо доцільності залучення утриманців до переліку спадкоємців, які знаходяться за межами впливу свободи заповіту. Зокрема, можна констатувати беззаперечну наявність у юридичній літературі декількох точок зору щодо належного вирішення вищезгаданої проблеми. Ознайомимось детальніше зі змістом таких наукових концепцій.

Як вважають Б. Антімнова і К. Граве, утриманцям заповідача треба надавати право на обов'язкову частку в спадщині. Зазначений доктринальний підхід дані вчені намагаються обґрунтувати за допомогою таких суджень.

Утриманці заповідача беззаперечно належать до переліку фізичних осіб, яким у зв'язку зі віком чи станом здоров'я надано можливість розраховувати на особливу увагу до себе від держави. Тому заповідач, складаючи заповіт, не повинен відсторонити їх від участі в спадкуванні¹⁰.

Крім Б. Антімнова і К. Граве, доктринальні погляди щодо обґрунтування недоцільності поширення принципу свободи заповіту на утриманців заповідача у своїх наукових працях має чимало вчених. Так, остан-

ніх, зокрема, це: М. Барщевський¹¹, В. Дроніков¹², В. Інцас¹³, З. Крилова¹⁴, З. Мозжухіна¹⁵, П. Нікітюк¹⁶, М. Проніна¹⁷, В. Рясенцев¹⁸, В. Серебровський¹⁹, А. Файнштейн²⁰, Б. Черепакін²¹ та інші дослідники.

Однак далеко не всі науковці погоджуються з вищевказаною точкою зору. Зокрема, як стверджує З. Ромовська, утриманцям заповідача не треба надавати право на обов'язкову частку в спадщині. Зазначений доктринальний підхід даний вчений намагається підтвердити за допомогою таких суджень.

Статті 531 і 535 ЦК УРСР, маючи за благородну мету забезпечити інтереси непрацездатних та неповнолітніх осіб необхідними засобами до гідного існування, фактично призвели до настання вкрай несприятливих юридичних наслідків. Суть останніх полягає в тому, що заповідачу стало дуже небезпечно надавати допомогу чужій дитині або фізичній особі старшого віку, оскільки у випадку смерті свого благонадійника вони отримують право на участь в розподілі спадщини спільно з дружиною чи чоловіком, батьками, дітьми, братами і/або сестрами, а також деякими іншими родичами повноправного власника спадкового майна. Тому добро очікувала кара, бо існуватиме реальна загроза майбутніх претензій утриманців заповідача на участь в розподілі спадщини²².

Окрім З. Ромовської, доктринальні погляди, які стосуються обґрунтування доцільності поширення принципу свободи заповіту на утриманців заповідача, у своїх наукових розвідках поділяють чимало вчених. До переліку останніх, наприклад, належать Ю. Брукацький²³, В. Васильченко²⁴, Л. Гнезділова²⁵, Р. Достдар²⁶, І. Жилінкова²⁷, Ю. Заїка²⁸, Є. Кухарев²⁹, М. Мельник³⁰, О. Нелін³¹, М. Панченко³², Є. Рябоконт³³, Я. Турлуковський³⁴, Є. Харитонов³⁵, А. Шамрук³⁶ та інші дослідники.

На нашу думку, виключення утриманців заповідача з переліку спадкоємців, які володіють правом на обов'язкову частку, відповідає засадам доцільності. Цю точку зору ми спробуємо довести за допомогою таких суджень.

По-перше, зміст чинного законодавства нашої держави чітко передбачає, що на утриманців заповідача поширюється дія принципу свободи заповіту. Наприклад, згідно з ч. 1 ст. 1241 ЦК України, абз. 1 п. 19 Постанови Пленуму, а також абз. 2 ч. 2 § 1 р. 1 ч. III Методичних рекомендацій за такими особами не закріплюється право на обов'язкову частку в спадщині.

По-друге, принцип свободи заповіту не повинен впливати на спадкоємців, які перебуваючи в найближчих сімейних і/чи кровних зв'язках з заповідачем, водночас є неповнолітніми, малолітніми або були визнані непрацездатними.

Фізичні особи, вичерпний перелік яких закріплений ч. 1 ст. 1241 ЦК України та окремими підзаконними актами, сповна відповідають вказаним вимогам. Вищевказане судження підтверджується тим, що кожен з таких спадкоємців: 1) перебував із заповідачем у прямій лінії кровного споріднення першого ступеня чи проживав з ним в шлюбі, зареєстрованому в державному органі РАЦСу; 2) є малолітньою чи неповнолітньою особою або тією особою, яка вийшла на пенсію за віком чи отримала інвалідність I, II або III групи.

Наприклад, неповнолітня донька власника майна перебуває зі своїм батьком в прямій лінії кровного споріднення першого ступеня. Тому даному спадкоємцю надається право на обов'язкову частку в спадщині. А утриманець заповідача, який є його рідним племінником, перебуває зі своїм дядьком в побічній лінії кровного споріднення третього ступеня. Тому такому спадкоємцю не гарантується право на обов'язкову частку в спадщині.

По-третє, непоширення впливу свободи заповіту на утриманців заповідача може обумовити настання певних юридичних наслідків. Зокрема, зазначимо, що кожен зі спадкоємців за заповітом матиме можливість набути у власність безперечно меншу частину спадкового майна порівняно з тією її частиною, що перейшла б у його власність, за умови залишення переліку фізичних осіб, яким гарантовано право на обов'язкову частку, без будь-якого розширення.

Наприклад, спадкодавець заповів усю спадкову масу, власником якої він є, своїй рідній сестрі. Але крім останньої на участь у спадкуванні претендують його малолітня донька і непрацездатний сусід, якому він надавав утримання. У наведеному випадку чим більше спадкоємців братиме участь у спадкуванні, тим меншим буде розмір спадкової частки спадкоємця, названий заповітом. Таким чином, якщо сусід заповідача стане учасником розподілу спадщини, то настануть певні юридичні наслідки. Зокрема, величини спадкових часток як сестри заповідача, так і доньки його істотним чином зменшаться.

Як бачимо, на утриманців заповідача впливає принцип свободи заповіту.

Однак необхідно зробити наголос на тому факті, що вищевказаному правилу притаманний єдиний суттєвий виняток. Зокрема, у випадках, які передбачені чинним законодавством нашої держави, утриманці заповідача можуть набути право на обов'язкову частку в спадщині. За наявності яких юридичних фактів вказані учасники цивільно-правових відносин матимуть реальну можливість взяти участь у вказаному спадкуванні?

Відповідно до абз. 4 п. 4.3 §. 1 р. 1 ч. III Методичних рекомендацій, якщо спадщина відкрилася до 1 січня 2004 р. і до настання вищевказаної дати не була прийнята хоча б одним спадкоємцем, то коло необхідних спадкоємців, а також розмір обов'язкової частки в спадщині визначається за правилами, які передбачені ст. 535 ЦК УРСР³⁷.

Станом на сьогоднішній день доктриною спадкового права не передбачено суттєвих полемік щодо з'ясування доцільності поширення в окремих випадках принципу свободи заповіту на фізичних осіб, які є утриманцями заповідача. Ознайомимось детальніше зі змістом вищевказаної наукової концепції.

Як вказує О. Печений, такі спадкоємці можуть взяти участь у спадкуванні за правом на обов'язкову частку в спадщині. Вказаний доктринальний підхід вчений намагається підтвердити такими доказами.

Відносини, які виникають під час розподілу спадкової маси, що відкрилася і була прийнята хоча б одним спадкоємцем до 1 січня 2004 р., повинні регулюватися нормами ЦК УРСР 1963 року. Це правило поширюється і на спадкоємців за законом, які визнавалися утриманцями заповідача, за правилами, названими ЦК УРСР. Тому кожній зі вказаних фізичних осіб дозволено звертатися за здійсненням і захистом наданих їм спадкових прав щодо належної їм обов'язкової частки в спадщині й після набуття чинності ЦК України³⁸.

Доктринальні погляди О. Печеного стосовно обґрунтування недоцільності поширення свободи заповіту на утриманців заповідача у випадку відкриття спадщини до 1 січня 2004 р. своїх наукових працях підтримують чимало вчених. Останніми, наприклад, є О. Ситников³⁹, З. Ромовська⁴⁰ та інші дослідники.

На нашу думку, погляди вказаних вчених заслуговують на увагу. Свою точку зору ми обґрунтуємо за допомогою таких суджень.

Справді, на спадщину, яка була відкрита до набрання чинності ЦК України, повинні застосовуватися приписи ЦК УРСР. Не стало винятком з цього правила й обмеження дії принципу свободи заповіту. Зокрема, утриманці заповідача мають реальну можливість взяти участь у прийнятті частини спадкового майна, яка охоплена заповітом, за правом на обов'язкову частку. Але таке спадкування може мати місце тільки за неодмінної наявності певних юридичних фактів. Зокрема, вказана спадщина повинна не лише відкритися, а й бути прийнятою хоча б одним потенційним спадкоємцем до 1 січня 2004 року.

Враховуючи зазначене вище, можна дійти таких висновків:

1. Спадкове право є однією з головних підгалузей цивільного права.

2. На думку автора, особам, що є утриманцями заповідача, недоцільно надавати право на обов'язкову частку в спадщині, оскільки:

– змістом чинного законодавства нашої держави чітко передбачено, що на фізичних осіб, які є утриманців заповідача, поширюється вплив принципу свободи заповіту;

– принцип свободи заповіту не повинен впливати на тих спадкоємців, які, перебуваючи в найбільш близьких сімейних і/або кровних зв'язках з заповідачем, водночас є неповнолітніми, малолітніми або були визнані неприцездатними за віком чи за станом здоров'я;

– непоширення впливу свободи заповіту на утриманців заповідача може призвести до настання певних юридичних наслідків, зокрема, кожен із наявних спадкоємців за заповітом матиме можливість набути у власність істотно меншу частину спадкового майна порівняно з її частиною, що перейшла б у його власність, за умови залишення переліку необхідних спадкоємців без будь-якого розширення.

3. Утриманці заповідача можуть набути право власності на обов'язкову частку лише тоді, коли спадщина відкрилася до 1 січня 2004 р. і була прийнята хоча б одним із потенційних спадкоємців.

¹ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

² Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

³ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про спадкування» № 7 від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 6 (94). – С. 17–24.

⁴ Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів стосовно охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/18563/>

⁵ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про спадкування» № 7 від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 6 (94). – С. 17–24.

⁶ Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів стосовно охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/18563/>

⁷ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.

⁸ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про спадкування» № 7 від 30 травня 2008 р. // Вісник Верховного суду України. – 2008. – № 6 (94). – С. 17–24.

⁹ Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів стосовно охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/18563/>

¹⁰ Антимонов Б. С., Граве К. А. Советское наследственное право. – М.: Госюриздат, 1953. – С. 161.

¹¹ Барцевский М. Ю. Если открылось наследство. – М.: Юридическая литература, 1989. – С. 69.

¹² Дроиков В. К. Наследственное право Украинской ССР. – К.: Вища школа, 1974. – С. 74.

¹³ Инцас В. Л. Наследование как особый вид правопреемства в советском гражданском праве: Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.03.03 / Ленингр. гос. ун-т им. А. А. Жданова. – Ленинград, 1973. – С. 9.

¹⁴ Крылова З. Г. Наследование по завещанию в советском гражданском праве. – Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М.: МГУ им. М. В. Ломоносова, 1950. – С. 9–10.

¹⁵ Мозжухина З. И. Наследование по завещанию в СССР. – М.: Гос. изд-во юридической литературы, 1955. – С. 41–42.

¹⁶ Никитюк П. С. Наследственное право и наследственный процесс (проблемы теории и практики). – Кишинёв: Штица, 1973. – С. 152–153.

¹⁷ Пронина М. Г. Наследование по закону и по завещанию. – Мн.: Беларусь, 1978. – С. 62.

¹⁸ Рясенцев В. А. Наследование по закону и по завещанию в СССР. – М.: Знание, 1972. – С. 24–25.

- ¹⁹ *Серебровський В. И.* Очерки советского наследственного права. – М.: Изд-во АН СССР, 1953. – С. 129.
- ²⁰ Свобода завещания и ее границы по советскому гражданскому праву. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. – М., 1950. – С. 9–10.
- ²¹ *Черепашкин Б. Б.* Правопреемство по советскому гражданскому праву. – М.: Госюриздат, 1962. – С. 65.
- ²² *Ромовська З.* Реформа спадкового права // Українське слово. – 1997. – № 1. – С. 107.
- ²³ Спадкове право України: теорія, коментарі, практика, зразки заяв: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Л. К. Брукацький. – К.: Вид. дім «Ін Юре», 2008. – С. 103.
- ²⁴ *Васильченко В. В.* Коментар та постатейні матеріали до законодавства України про спадкування, посібник. – Х.: Одиссей, 2007. – (Серія «Закони України») – С. 46.
- ²⁵ *Гніздєлова Л. В.* Спирні питання, що виникають у нотаріальній практиці щодо спадкування утриманцями // Бюлетень Міністерства Юстиції України. – 2004. – № 5. – С. 114.
- ²⁶ *Достдар Р. М.* Традиції і новації в сучасному спадковому праві України // Адвокат. – 2008. – № 6 (93). – С. 15–16.
- ²⁷ Цивільне право України: Академічний курс: Підруч.: У 2 т. / За заг. ред. Я. М. Шевченко. – Вид. 2-ге, доп. і перероб. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. – Т. 1. Загальна частина. – С. 513.
- ²⁸ *Зайка Ю. О.* Становлення і розвиток спадкового права в Україні: Дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03 // Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – К., 2007. – С. 200–201.
- ²⁹ Спадкове право України: Навч.-практ. посібник / О. Є. Кухарев. – К.: Алерта; ЦУЛ, 2011. – С. 56–57.
- ³⁰ *Мельник М.* Новели спадкування за заповітом в новому Цивільному кодексі України // Право України. – 2004. – № 4. – С. 133–134.
- ³¹ *Нелін О.* До питання спадкування за заповітом за Цивільним кодексом України // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 11. – С. 97.
- ³² *Панченко М. І.* Цивільне право України: Навч. посіб. – 2-ге вид., стер. – К.: Знання, 2006. – С. 531.
- ³³ Цивільне право України: Підручник: У 2 кн. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – С. 599.
- ³⁴ *Турлуковський Я.* Правова регламентація інституту обов'язкової частки в спадщині // Право України. – 2004. – № 2. – С. 118.
- ³⁵ Цивільне право України: Підруч. / Харитонов Є. О., Старцев О. В. – Вид. 2, перероб. і доп. – К.: Істина, 2007. – С. 757.
- ³⁶ *Шамрук А.* Соотношение положений об обязательной доле наследства в российском и украинском законодательствах // Учёные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 21 (60). – № 2. – 2008. – С. 385.
- ³⁷ Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів стосовно охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалених рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/18563/>
- ³⁸ Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців) у 12 т. – Т. 12: Спадкове право / За ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Колеснік А. А., 2009. – С. 206.
- ³⁹ *Ситников О.* Право на обов'язкову частку в спадщині // Юридичний Вісник України. – 2006. – № 20 (568). – С. 9.
- ⁴⁰ *Ромовська З. В.* Проблеми у застосуванні норм спадкового права // Вісник Верховного Суду України. – 2007. – № 6 (82). – С. 45.

Резюме

Ковальчук Я. В. Доцільність участі утриманців заповідача в спадкуванні за правом на обов'язкову частку в спадщині (основні проблемні питання теорії та практики).

У вказаній науковій статті з'ясовується суб'єктний склад спадкоємців, на яких не впливає принцип свободи заповіту. Зокрема, її автор, намагається з'ясувати доцільність гарантування права на обов'язкову частку в спадщині учасникам цивільно-правових відносин, які є утриманцями заповідача.

Проаналізувавши зміст чинного цивільного законодавства нашої держави та загальновизнаної доктрини спадкового права, даний дослідник зазначає, що на вищезгаданих фізичних осіб не повинна впливати свобода заповіту. Такий науковий підхід обґрунтовується автором за допомогою таких доводів: а) чинним законодавством нашої держави передбачено, що на спадкоємців, які є утриманцями заповідача, не поширено вплив принцип свободи заповіту; б) право на обов'язкову частку гарантується спадкоємцям, які перебуваючи із заповідачем в найближчих кровних і/або сімейних зв'язках, є малолітніми, неповнолітніми або визнані непрацездатними за віком чи за станом здоров'я; в) якщо перелік спадкоємців, які володіють правом на обов'язкову частку, доповнити утриманцями заповідача, то кожен зі спадкоємців за заповітом матиме можливість стати власником дещо меншої частини спадкового майна в порівнянні з частиною останнього, що перейшла б у його приватну власність, за умови залишення переліку тих фізичних осіб, на яких не поширюється вплив принципу свободи заповіту, без будь-яких змін.

Ключові слова: заповідач, заповіт, майно, обов'язкова частка в спадщині, спадщина, спадкування, утриманці.

Резюме

Ковальчук Я. В. Целесообразность участия иждивенцев завещателя в наследовании за правом на обязательную долю в наследстве (главные вопросы теории и практики).

В указанной научной статье выясняется субъектный состав наследников, на которых не влияет принцип свободы завещания. В частности, ее автор, пытается выяснить целесообразность обеспечения права на обязательную долю в наследстве участникам гражданско-правовых отношений, которые являются иждивенцами завещателя.

Проанализировав содержание действующего гражданского законодательства нашего государства и общепризнанной доктрины наследственного права, данный исследователь отмечает, что на вышеупомянутых физических лиц не должна влиять свобода завещания. Такой научный подход обосновывается автором с помощью таких доводов: а) действующим законодательством нашего государства предусмотрено, что на наследников, являются иждивенцами завещателя, не распространено влияние прин-

цип свободи завіщання; б) право на обов'язальну долю гарантується наследникам, находясь с завещателем в ближайших кровных и/или семейных связях, являются малолетними, несовершеннолетними или признанные нетрудоспособными по возрасту или по состоянию здоровья, в) если перечень наследников, обладающих правом на обязательную долю, дополнить иждивенцами завещателя, то каждый из наследников по завещанию сможет стать владельцем несколько меньшей части наследственного имущества по сравнению с частью последнего, что перешла в его частную собственность, при условии оставления перечня тех физических лиц, на которых не распространяется влияние принципа свободы завещания, без каких-либо изменений.

Ключевые слова: иждивенцы, имущество, завещание, завещатель, наследование, наследство, обязательная доля в наследстве.

Summary

Kovalchuk Y. The feasibility of participation of the dependents of the testator in succession, according to the compulsory share of the inheritance (basic issues of theory and practice).

In the given scientific article we see a number of possible heirs that are not affected by the principle of freedom of the will. In particular, the author is eager to figure out the feasibility of guaranteeing the right to a compulsory share of the inheritance to the members of civil relations, that are dependents of the legator.

Analyzing the contents of the Civil Law and the generally recognized doctrine of hereditary rights, nowadays, this researcher notes that the mentioned individuals should not be affected by the freedom of the will. This scientific approach is justified by the author with the following arguments: a) The current legislation of our country foresees that the heirs who are dependents of the legator are not influenced by the extended principle of freedom of the will; b) The right to a compulsory share is guaranteed to heirs that are related to the testator, also minors, juvenile or people who are proven to be incapable of working due to their age or health condition; c) If the number of the heirs that are entitled to a compulsory share, is increased by the dependents of the testator, than according to the will, each of the heirs will have the opportunity to become owners of a smaller part of the ancestral property compared to a part of the last, that would pass to one's private property, but only in case the list of those individuals, who are not influenced by the principle of freedom of the will (without any changes), is provided.

Key words: testator, the will, the property, obligatory share of the inheritance, heritage, inheritance, dependents.

Отримано 15.03.2013

УДК 347.451

С. В. КУРЧЕНКО

Сергій Віталійович Курченко, здобувач Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ПРИРОДНИМ ГАЗОМ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ: ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Активні приватизаційні та демонополізаційні процеси, що відбуваються в нафтогазовому секторі України, зокрема у сфері постачання природного газу, сприяють запровадженню принципів конкуренції та вільної торгівлі, що відкриває нові можливості для учасників ринку природного газу. Водночас, такий стан речей підвищує роль договору постачання природного газу побутовому споживачу як одного із ефективних способів регулювання відносин між постачальником та абонентом. Зміна державного підходу до регулювання відносин у сфері газопостачання, а також особливості проведення операцій на монопольних та суміжних ринках обороту природного газу обумовлюють актуальність та практичний інтерес до дослідження наведеного договору.

Питання договорів у сфері постачання природного газу ставали предметом наукового дослідження таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як А. Ісічко, П. Карповська, О. Кисельов, Л. Кулікова, С. Матіяшук, С. Немченко, А. Сербова, В. Сергієнко, А. Чібіс, А. Яновський та ін.

Метою статті є дослідження природи договору постачання природного газу через приєднану мережу на підставі положень вітчизняного законодавства, а також визначення його особливостей як цивільно-правової договірної конструкції.

Однією з особливостей договору постачання природного газу є специфіка прояву волі сторін при формуванні його умов та реалізації ними принципу свободи договору. Так, свобода договору є однією з основоположних засад сучасного цивільного права (п. 3 частини першої ст. 3 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)). Відповідно до частин першої – третьої ст. 6 ЦК України сторони мають право укласти договір, який не передбачений актами цивільного законодавства, але відповідає загальним засадам цивільного законодавства.

Сторони мають врегулювати у договорі, який передбачений актами цивільного законодавства, свої відносини, не врегульовані цими актами.